

René Guénon

LUMEA MODERNĂ
(culegere de articole)

Traducere din limba franceză:
DANIEL HOBLEA

Cuprins

RAPORTURI ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT

I	Regele lumii	7
II	Răspuns la ancheta despre <i>Chemările Orientului</i>	16
III	Răspuns la ancheta despre <i>Cultura internațională</i>	21
IV	Orient și Occident	24
V	Posibilități de acord între Orient și Occident	29
VI	„Cunoaște-te pe tine însuși”	43

ERORI MODERNE

I	Despre pretinsul „empirism” al anticilor	54
II	Simțul proporțiilor	60
III	Maladia angoasei	66
IV	Superstiția „valorii”	73
V	Originile mormonismului	81
VI	Obicei vs. tradiție	96
VII	Noi confuzii	102
VIII	Despre pretinsul „orgoliu intelectual”	108
IX	Tradiție și „inconștient”	113
X	Împotriva vulgarizării	118
XI	Știința profană în fața doctrinelor tradiționale	123
XII	Observații asupra notației matematice	132
XIII	Metafizică și dialectică	155
XIV	Inițiere și contra-inițiere	164
XV	Tradiție și tradiționalism	170
XVI	Răspândirea cunoașterii și spiritul modern	178
XVII	Contrafacerile ideii de tradiție	184
XVIII	Eroarea „psihologismului”	200
XIX	Iluzia „vieții obișnuite”	211

**RAPORTURI ÎNTRE ORIENT
ȘI OCCIDENT**

I

Regele lumii¹

Într-un articol în care era vorba de recenta noastră carte, *Orient și Occident*², asemănătoare celei a dlui Ferdinand Ossendowski, *Animale, oameni și zei*³, am avut surpriza să vedem că aceasta din urmă e pusă în opoziție cu prima. „Dl Ossendowski, se spune acolo, pare, în definitiv, să nu fi întâlnit nicăieri acel spirit de supremă înțelepciune al Orientului, în care s-ar fi vrut să credem”, astfel încât cartea sa ar răspunde cărții noastre, de altfel „fără să fi căutat asta”⁴. În această privință, e suficient să remarcăm faptul că dl Ossendowski n-a văzut din Orient decât o regiune destul de restrânsă, ce nu ține de cele la care ne-am referit în mod special: într-adevăr, nu am vorbit deloc despre Mongolia, ci despre India, China și lumea musulmană, care nu este mai bine-cunoscută de occidentali. Am putea să insistăm și asupra caracterului cu totul diferit al celor două cărți: în a noastră e vorba de idei și doctrine, lucruri destul de străine și poate chiar indifferente pentru dl Ossendowski, în privința căroră, în orice caz, nu-și revendică nicio competență; în

¹ [Les Cahiers du Mois, numărul special „Les Appels de l’Orient”, februarie-martie 1925].

² René Guénon, *Orient et Occident* (Payot, 1924).

³ Ossendowski, *Bêtes, Hommes et Dieux* (Plon, 1924) [*Animale, oameni și zei*, trad. de Mihaela Romanică, Institutul European Iași, 1994 (N. tr.)].

⁴ Georges Le Cardonnel, *La défense de l’Occident: Le Journal*, 29 septembrie 1924.

mod cert, politica îl interesează mai mult și, de altfel, nu pare să fi avut altă pretenție decât să relateze călătoria sa plină de evenimente prin Asia Centrală, să redea ce a văzut și înțeles, fără a căuta să tragă de aici o concluzie definitivă. Totuși multe lucruri spuse de dl Ossendowski, uneori fără să le sesizeze întreaga importanță, nu fac decât să confirme cele spuse de noi. Suntem nevoiți să credem, așadar, că autorul articolului la care am făcut aluzie nu știe ce este înțelepciunea orientală și e foarte posibil ca, în ciuda tuturor precauțiilor luate pentru a evita neînțelegerile, el să-și fi imaginat că am vrut să vorbim despre ceva mai mult sau mai puțin comparabil cu filosofia occidentală, neîntâlnită nicăieri în Orient.

De altfel, dacă am lua în serios obiecția criticului nostru, am avea încă un mijloc mult mai simplu s-o înlăturăm. În aceste condiții, într-adevăr, ar fi logic să ne alăturăm celor care, în acest moment, îndreaptă atacuri violente împotriva dlui Ossendowski, tratându-l drept impostor și negând, în consecință, cărții sale orice valoare documentară. Însă nu vom face asta și, după ce am examinat imparțial argumentele emise de MM. Sven Hedin și George Montandon⁵, trebuie să spunem că nu am găsit în ele nimic decisiv, ba chiar ni s-au părut destul de insignifiante; în fond, noi nu vedem în această gâlceavă decât o simplă afacere politică, care ne lasă cu totul indiferenți. Adversarii dlui Ossendowski, de altfel, ar fi putut proceda mult mai abil, dacă ar fi fost mai puțin ignoranți în privința anumitor lucruri și dacă, în loc să se limiteze la discuții jalnice despre distanțe și timpii necesari pentru a le parcurge, ar fi recurs la acuzația de plagiat, care ar avea o oarecare aparență de adevăr, deși, până la proba contrarie, nu am considera-o mai justificată; asupra acestui punct ne propunem să dăm aici câteva explicații.

⁵ Vezi *Le Journal Littéraire*, 22 noiembrie 1924.

* * *

Există o carte postumă a lui Saint-Yves d'Alveydre, intitulată *La Mission de l'Inde*, care a fost publicată în 1910 și care conține descrierea unui centru inițiativ misterios desemnat sub numele de *Agarttha*. Saint-Yves a avut, desigur, motive întemeiate să nu publice această carte scrisă în urmă cu mai bine de treizeci de ani, ea nefiind cu adevărat pusă la punct; în anumite privințe, publicarea sa poate fi chiar considerată ca un deserviciu adus memoriei autorului de către cei ce-și spuneau „prietenii” ai săi. Într-adevăr, mulți cititori au presupus că ea nu este decât o narațiune pur imaginară, un fel de ficțiune căreia nu-i corespunde nimic real; și, la drept vorbind, dacă e luată în literă, se găsesc aici multe bizarerii ce ar putea justifica o asemenea apreciere, cel puțin pentru cei ce rămân la aparențele exterioare. Or, se întâmplă ca lucrarea dlui Ossendowski să conțină, mai ales în ultima sa parte, episoade aproape identice celor scrise de Saint-Yves, însă această parte nu pare să fi atras în mod deosebit atenția generală, cu toate că, din toată cartea, ea este poate cea mai demnă de interes.

Constatând concordanța între cei doi autori, anticipăm că unele spirite sceptice sau răuvoitoare nu ar rata următoarea întrebare: nu l-a plagiat Ossendowski pe Saint-Yves? Până acum totuși ea nu a fost formulată, după câte știm, decât într-o publicație ocultistă⁶, în care, de altfel, nu s-a emis decât o simplă îndoială bazată pe faptul că „se regăsesc în volumul în discuție fraze aproape identice unora din *Mission de l'Inde*”. Asta e adevărat, fiind ușor de găsit în cele două cărți un număr destul de mare de pasaje ce prezintă, până în

⁶ *Le Voile d'Isis*, noiembrie 1924. După această dată, dl Paul le Cour a publicat un articol despre subiectul ce-l preocupă aici pe dl Guénon (*Mercur de France*, decembrie 1924), însă concluziile sale sunt cu totul altele. Cf. mai departe, nota lui Paul le Cour despre Saint-Yves (*N. red.*).

detalii, o similitudine puțin cam ciudată. E vorba, în primul rând, de ceea ce putea să-i pară lui Saint-Yves însuși cel mai greu de crezut, adică afirmația că există o lume subterană ce-și întinde ramificațiile peste tot, sub continente și chiar sub oceane, prin care s-ar stabili legături nevăzute între toate regiunile pământului; dl Ossendowski, de altfel, nu-și atribuie această afirmație, declarând chiar că nu știe ce să creadă despre ea, dar o pune pe seama diverselor personaje întâlnite în cursul călătoriei sale. Mai există de asemenea unele puncte specifice: pasajul în care „Regele lumii” este reprezentat în fața sicriului predecesorului său, cel în care e vorba despre originea ȝiganilor, care ar fi trăit cândva în Agartha, și multe altele. Saint-Yves spune că sunt momente, în timpul celebrării subterane a „Misterelor cosmice”, în care călătorii din deșert se opresc și animalele nu mai scot niciun sunet; dl Ossendowski ne asigură că a asistat la unul din aceste momente de reculegere generală. Există în special, ca o coincidență stranie, istoria unei insule dispărută astăzi, în care trăiau ființe omenești și animale fabuloase: aici Saint-Yves citează din Diodorus Siculus rezumatul periplului lui Iambul, pe când dl Ossendowski vorbește de călătoria unui bătrân budist în Nepal, descrierile lor fiind totuși foarte puțin diferite; dacă există cu adevărat două versiuni despre această istorie ce provin din surse atât de îndepărtate între ele, ar putea fi interesant să fie regăsite și comparate cu atenție.

Evident, se poate discuta asupra importanței ce trebuie atribuită tuturor acestor apropieri; însă nu credem că ele ar fi suficiente pentru a permite o concluzie defavorabilă dlui Ossendowski. În orice caz, acesta ne-a spus personal că nu l-a citit niciodată pe Saint-Yves, numele său fiindu-i chiar necunoscut înaintea publicării în traducere franceză a cărții

sale; și nu avem niciun motiv să punem la îndoială sinceritatea sa. De altfel, dacă ar fi copiat în parte *Mission de l'Inde*, nu vedem de ce ar fi schimbat forma anumitor cuvinte, scriind, de exemplu, *Agharti* în loc de *Agarttha* (fapt explicabil dacă a avut dintr-o sursă mongolă informațiile pe care Saint-Yves le obținuse din sursă hindusă), nici de ce a folosit, pentru a-l desemna pe șeful ierarhiei inițiatice, titlul de „Regele lumii”, care nu figurează nicăieri la Saint-Yves. Mai sunt destule detalii diferite, iar privitor la frazele aproape identice, ele nu pot să-i mire pe cei ce știu că anumite narațiuni, în Orient, se transmit nealterate de-a lungul secolelor și se regăsesc în aceiași termeni în țări foarte îndepărtate între ele.

Să adăugăm că, chiar dacă s-ar admite anumite împrumuturi, totuși dl Ossendowski spune uneori lucruri ce nu-și au echivalentul în *Mission de l'Inde*, pe care cu siguranță nu putea să le inventeze în întregime. Așa este, de pildă, istoria unei „pietre negre” trimisă cândva de „Regele lumii” lui Dalai-Lama, apoi transportată la Urga, în Mongolia, și dispărută de aproape un secol, de asemenea, aserțiunea conform căreia Bogdo-Han sau „Buddha cel Viu” păstrează, pe lângă inelul lui Ginghis-Han, o placă de aramă purtând sigiliul „Regelui Lumii” și mai sunt multe altele. După părerea noastră, dl Ossendowski fie a hotărât realmente să vorbească despre aceste lucruri în răstimpul șederii sale în Orient, fie le-a scris sub influența nu a unei „halucinații” (s-a pronunțat acest cuvânt în ce-l privește), ci a unei sugestii dintre cele mai neobișnuite; explicația a doua ar fi, desigur, mai puțin simplă decât prima, însă, atâta vreme cât nu se va stabili că dl Ossendowski n-a fost niciodată în Asia (adversarii săi n-au ajuns încă să pretindă asta), nu credem că e necesar să se recurgă la ea.

Oricare ar putea fi proveniența exactă a povestirilor dlui Ossendowski, ce trebuie să gândim despre ceea ce el numește „misterul misterelor”? E greu să-i facem să înțeleagă importanța acestor lucruri pe contemporanii noștri, înclinați mereu să le trateze pur și simplu ca „legende”, fără să facă vreun efort de a le examina mai profund; și totuși, pentru a realiza că există aici ceva adevărat, ar fi suficient să se remarce faptul că peste tot, în tradițiile tuturor popoarelor, regăsim atestarea existenței unui centru spiritual ascuns privirilor profane. Dificultatea constă în a recunoaște, în aceste tradiții, ceea ce trebuie înțeles în mod literal și de a evidenția, dimpotrivă, ceea ce prezintă o semnificație cu totul simbolică. Nici Saint-Yves, nici Ossendowski n-au făcut asta și, de altfel, acesta din urmă n-ar fi fost, cu siguranță, capabil de așa ceva; de aceea, anumite părți din narațiunile lor au o aparență de fantasmagorie.

Fără intenția de a ne întinde prea mult aici asupra acestei chestiuni⁷, vom spune că titlul de „Regele lumii”, luat în accepțiunea sa deplină, cea mai elevată și mai riguroasă în același timp, îi este aplicabil în mod propriu lui *Manu*, Legislatorul primordial și universal, al cărui nume se regăsește, sub diverse forme, la multe dintre popoarele vechi. Acest nume, de altfel, desemnează în realitate un principiu, nu un personaj istoric; însă acest principiu poate fi manifestat printr-un centru spiritual stabilit în lumea terestră, printr-o organizație menită să păstreze integral moștenirea tradiției sacre; și șeful unei asemenea organizații, reprezentându-l într-un fel pe *Manu* însuși, va putea în mod legitim să-i

⁷ Am dat explicații mai ample asupra acestui subiect într-un studiu destinat revistei italiene *Atanor*; ne vom permite să-i trimitem la el pe cei interesați în mod particular de această chestiune.

poarte titlul și atributele. Așa este cazul pentru *Agarttha*, dacă acestui centru i s-a încredințat, cum o arată Saint-Yves, moștenirea străvechii „dinastii solare” ce se afla cândva în Ayodhyā, originea sa urcând astfel până la *Vaivaswata*, *Manu* al ciclului actual. Saint-Yves, cum am arătat deja, nu-l consideră totuși pe șeful suprem al Agartthei drept „Regele lumii”, ci îl prezintă ca „Suveran Pontif”, așezându-l, în plus, în vârful unei „Biserici Brahmanice”, desemnare ce provine dintr-o concepție puțin cam occidentalizată, căci, în realitate, ea n-a fost niciodată folosită în India decât de o sectă heterodoxă și cu totul modernă, *Brahma-Samāj*, apărută sub influențe europene, care n-a avut decât o existență destul de efemeră⁸. Cu această ultimă rezervă, ceea ce spune Saint-Yves completează, în această privință, cele spuse de Ossendowski; se pare că fiecare a văzut aspectul cel mai potrivit tendințelor și preocupărilor lor dominante, pentru că, într-adevăr, e vorba aici de o dublă putere, în același timp sacerdotală și regală.

Agarttha, se spune, n-a fost mereu subterană și nu va rămâne așa pentru totdeauna; va sosi timpul când, după cuvintele redată de dl Ossendowski, „popoarele din *Agharti* vor ieși din cavernele lor și se vor arăta la suprafața pământului”⁹. Înaintea dispariției sale din lumea vizibilă, acest centru purta alt nume, căci cel de *Agarttha*, care înseamnă „însesizabil” sau „înaccesibil”, nu i se potrivea atunci; dl

⁸ Ca o curiozitate, unul dintre fondatorii sectei *Brahma-Samāj* a fost bunicul poetului Rabindranath Tagore.

⁹ Aceste cuvinte încheie o profeție pe care ar fi făcut-o „Regele lumii” în 1890, când a apărut la mănăstirea din Narabanchi. Unde a văzut dl Georges Le Cardonnel că „Regele lumii domnește asupra *spiritelor subterane*” și că se va pune în fruntea lor (în fruntea spiritelor?) pentru a conduce rasele galbene la extirparea răului de pe pământ? Nu am găsit nicio urmă din această aserțiune barocă în cartea dlui Ossendowski, în care, de altfel, nu e vorba de o credință populară, ci dimpotrivă, de o tradiție răspândită printre membrii celor mai înalte grade ale ierarhiei lamaiste.

Ossendowski precizează că el a devenit subteran „în urmă cu peste șase mii de ani” și se-ntâmplă ca această dată să corespundă, cu o aproximație acceptabilă, debutului perioadei numite de hinduși *Kali Yuga* sau „vârsta sumbră”, identică „vârstei de fier” a vechilor occidentali; reapariția sa trebuie să corespundă sfârșitului acestei perioade. Aici simbolismul nu este greu de pătruns: *Kali Yuga* este, din punct de vedere spiritual, o perioadă a întunecării și confuziei; în toate tradițiile se face aluzie la ceva care, la un anumit moment, s-a pierdut sau mai degrabă s-a ascuns; și vom menționa doar „questa Graalului”, pentru a face să se-ntelegă ce vrem să spunem printr-un exemplu luat din multe altele, dar pe care l-am ales intenționat din lumea occidentală.

Mai este un punct demn de remarcat: peste tot unde e vorba de anumite centre misterioase și greu accesibile, structura lor este descrisă într-un mod aproape identic; astfel, dl Ossendowski a indicat o asemănare între capitala din *Agharti* și reședința lui *Dalai-Lama* din Lhasa. Nu trebuie să concluzionăm de aici că toate aceste descrieri se raportează la același centru, ci mai degrabă că, dacă există diferite centre stabilite pe același model, ca să spunem așa, e pentru că ele nu sunt decât imagini ale unui prototip unic, emanații ale unui centru suprem, cel în care se află „Regele lumii”, și care, în perioada actuală cel puțin, după toate indiciile strânse din diverse surse, este situat în Orient. Dacă am fi întrebați cum trebuie înțeleasă localizarea acestui centru într-o regiune determinată, vom răspunde simplu că, pentru noi, faptele istorice și situările geografice, la fel ca orice altceva, au o valoare simbolică, aceasta conferindu-le, fără a le lipsi de propria realitate, o semnificație superioară, oarecum la fel cum se interpretează textele sacre conform unei pluralități de sensuri, care, departe de a se opune sau distruge între ele,

dimpotrivă, se completează și se armonizează în cunoașterea sintetică, specifică doctrinelor cu adevărat tradiționale.

Avem de-a face aici, cum se poate vedea din acest rezumat, cu chestiuni ce ne duc departe de polemicile actuale, a căror importanță depășește nemăsurat individualitatea dlui Ossendowski. Dacă lucrarea acestuia poate contribui să trezească atenția celor capabili să reflecteze asupra acestor lucruri, ea nu va fi cu siguranță fără folos, dar altfel decât în cazul autorului însuși, a cărui aptitudine de a aprofunda „misterele” ni se pare destul de limitată. Celor ce ar fi tulburați de ultimele rânduri ale dlui Ossendowski, lăsându-se prinși de temeri himerice, le vom spune doar că „Regele lumii” are ca atribute esențiale Dreptatea și Pacea.

II

Răspuns la ancheta despre *Chemările Orientului*¹

Stimate domn și confrate,

Luând cunoștință de chestionarul vostru, am încercat mai întâi o oarecare jenă, punctul de vedere în care se situează părându-ni-se mult diferit de al nostru. Obişnuit cum sunt să gândesc ca un oriental, nu pot lua parte la certurile occidentale, precum cea care divizează partizanii și adversarii unui Orient închipuit. Sunt foarte puțin interesat, recunosc, de teoriile con-
telui Keyserling sau ale lui Oswald Spengler, și nu văd în ele

¹ [Les Cahiers du Mois, numărul special „Les Appels de l'Orient”, februarie-martie 1925. Iată conținutul anchetei: „1. Credeți că Occidentul și Orientul sunt complet impenetrabile reciproc sau cel puțin că, după spusele lui Maeterlinck, există în creierul uman un lob occidental și unul oriental ce și-au paralizat mereu eforturile? 2. Dacă putem primi influența orientală, care sunt mijloacele – germanice, slave, asiatice – prin care această acțiune considerați că trebuie să se exercite la modul profund în Franța? 3. Sunteți de acord cu Henri Massis, că această influență a Orientului poate constitui un grav pericol pentru gândirea și artele franceze și că ar trebui combătută urgent? Sau credeți că a început lichidarea influențelor mediteraneene și că putem spera prin „cunoașterea Estului”, după exemplul Germaniei, la o îmbogățire a culturii generale și o înnoire a sensibilității noastre? 4. În ce domeniu – arte, litere, filosofie – considerați că această influență trebuie să dea rezultate profunde? 5. Prin ce valori considerați că Occidentul este superior Orientului sau care sunt, după părerea dvs., falsele valori care trag în jos civilizația noastră occidentală?” Redacția revistei *Cahiers du mois* precizează că acest din urmă punct i-a fost sugerat „de lectura cărților dlui René Guénon”].

decât noi tentative de deformare a ideilor orientale, pe lângă multe altele manifestate deja în Europa și mai ales în Germania. Din nefericire, oamenii prost informați iau prea ușor aceste teorii drept ceea ce nu sunt, așadar ca pe o expunere autentică a doctrinelor orientale, existând aici un pericol destul de serios. Tocmai am constatat, în ultima vreme, existența unei campanii de presă care, sub pretextul „apărării Occidentului”, contribuie la întreținerea acestei confuzii: supunându-se nu știu căror comandamente, unii scriitori, de opinii foarte diverse, încearcă să asimileze Orientul cu Germania și Rusia, pentru a-l opune restului Europei. Cunoscătorii adevăratei gândiri orientale nu pot decât să protesteze energic împotriva unor asemenea aserțiuni, protest ce se va regăsi fără îndoială și în unele dintre răspunsurile pe care le veți primi; și cred că, în ciuda a orice, ar fi bine să facem să se-nțeleagă acest protest. Desigur, el nu va îndepărta anumite prejudecăți, pe care am motive să nu le consider cu totul involuntare; asta nu prea contează, dacă devine posibil ca cel puțin unele persoane de bună-credință să fie aduse la realitate.

Voi încerca deci să răspund la întrebările voastre, în măsura în care le înțeleg; la drept vorbind, am făcut-o deja, într-un fel, în recenta mea carte, *Orient și Occident*, pe care nu o pot rezuma aici. Îmi cer scuze că nu vă pot da toate explicațiile și dezvoltările necesare, dar asta ar presupune un volum întreg.

1. Dacă occidentalii nu înțeleg nimic din Orient, e numai din cauza unei anumite deviații mentale care caracterizează civilizația modernă. Nu există pentru asta decât un remediu: restabilirea adevăratei intelectualități în Occident, căreia i s-a pierdut până și noțiunea. În afara acestei condiții, nu e posibil niciun accord cu Orientul; dacă occidentalii vor regăsi cunoașterea adevăratelor principii, acordul se va face de la sine în toate domeniile. De

aceea apropierea nu s-ar putea realiza decât „de sus”; ea ar trebui deci să fie lucrarea unei elite occidentale, care, de altfel, e foarte departe de a fi imediat realizabilă.

2. Influența orientală nu s-ar putea exercita în mod direct decât asupra acestei elite, care ar găsi aici cel mai puternic sprijin în realizarea operei căreia i se va consacra. Mă refer, firește, la o influență orientală veritabilă, aceasta neputând fi transmisă, cu siguranță, prin intermediari germanici sau slavi. Germanii și chiar rușii sunt în realitate occidentali sadea, ei fiind, mai mult, împreună cu anglo-saxonii, cel mai puțin apti să înțeleagă gândirea orientală; s-ar găsi fără îndoială, în acest sens, mai multe elemente favorabile la popoarele numite latine.

3. Dacă ar exista, influența Orientului n-ar putea fi decât binefăcătoare pentru Occident, dar trebuie să constat că, deocamdată, ea este cu totul inexistentă, cu excepția cazurilor câtorva individualități izolate, căci Occidentul este incapabil s-o primească. Cei ce-și pierd timpul cu denunțarea „pericolului oriental” (deși orientalii nu amenință pe nimeni, nu fac prozelitism și cer doar, în mod legitim, să fie lăsați în pace), ar trebui să-și dea seama că adevăratul pericol pentru Occidentul modern este cel ce vine din propriile defecte. Cei ce combat anumite influențe germanice sau slave nu greșesc, tocmai pentru că ele sunt influențe occidentale, chiar când se ascund sub o mască orientală. Încă o dată, nu trebuie să se confunde Orientul cu vreo caricatură grosieră de-a lui; adeseori, cele mai opuse adevăratului spirit al Orientului sunt ideile „pseudo-orientale”.

4. Sunt foarte puțin competent în materie de artă și literatură, dar pot afirma că nu s-ar putea obține rezultate cu adevărat profitabile în acest domeniu esențialmente relativ, mai ales pentru început; ar putea fi chiar pe dos, dacă s-ar implica aici un anumit „snobism”, cum se-ntâmplă întotdeauna în asemenea cazuri; gustul pentru „exotism” mi se pare cu totul ridicol.